

EDITORTIAL

El Cel per la pau i justícia per a Palestina

Corren mal temps per a la pau, ve a pèl el crit d'un poema anònim:

“maleïdes les guerres i aquell qui les va fer”.

No caben ací la quantitat de conflictes armats que tenim al món, però hem d'alçar la veu per un que ens fereix i en avergonya: GAZA.

Un atac indiscriminat i violent contra uns israelites fet fa dos anys no pot justificar la massacre i l'extermini que, durant estos dos últims anys, estan patint els habitants de la franja de Gaza, més de 66.000 morts, la gran majoria civils.

Per a entendre un poc este conflicte hem de fer un poc d'història.

Al llarg dels darrers anys del s.XIX i principis del XX sorgeix un moviment que buscava la creació d'un estat propi per als jueus, és l'anomenat sionisme, i, on volen crear eixe estat? Doncs, a la terra que consideren seua, a l'Israel de la bíblia.

Una gran quantitat de jueus emigra cap a Palestina, que estava baix el domini britànic, entre el 1922 i el 1947, fugint de les persecucions que patien; creant conflicte entre les dues comunitats.

L'any 1937 ambdues parts, àrabs i jueus recorren al terrorisme i a la violència.

El Regne Unit recorre a l'ONU per trobar una solució.

La resolució 181, la primera, fou la divisió del territori, l'any 1947, en dos estats, Israel obtingué el 54% de les terres a pesar de comptar només amb el 30% de la població. Després d'un any de guerra, el 1948, Israel es constituí amb estat i ocupà el 70% del territori.

Hem de remarcar que L'ONU considera que Palestina és un territori ocupat.

L'Estat hebreu, ha menystingut desenes de resolucions del Consell de Seguretat, entre les quals la 242, per la qual s'ha de retirar dels territoris palestins conquerits el 1967 i ha de deixar d'expandir els assentaments il·legals; i la resolució 194 que estableix que els refugiats palestins que foren expulsats del seu territori (...) tenien –i encara tenen- el dret a tornar a les seues llars.

Davant d'aquest sistemàtic extermini de tot un poble, al que no dubtem en anomenar genocidi, el CEL de L'Eliana no pot quedar mut.

Alcem la veu contra el genocidi que està practicant l'Estat sionista d'Israel i participem en totes les convocatòries que es fan a favor d'una pau justa i duradora i de la creació d'un estat per a Palestina!!

UN BARCO CON REFUGIADOS JUDÍOS LLEGANDO AL PUERTO DE GAZA EN 1946.

El letrero que traían decía:
"Los alemanes destruyeron nuestras
familias y hogares. Por favor no destruyan
nuestras esperanzas"

...Quien diría que los hijos y nietos de esos
refugiados terminarian asesinando y
destruyendo las casas y los hogares de
quienes los acogieron!

A L'ENCALÇ DEL CINEMA

John Garfield, un tipus del carrer

Pedro Uris

John Garfield pertany a la generació d'actors que, procedents del teatre, van arribar al cinema amb l'aparició del sonor, la gran generació de l'*star system*, encara que no hi encaixa, en els usos i els costums. L'historiador francès Jean Tulard el defineix així: «Una de les grans estrelles de la Warner, va interpretar els herois més propers a aquesta productora, els que transmetien una certa pedagogia social, propera a Roosevelt. Les creacions de Garfield són l'oposat a Bogart, Errol Flynn o Gary Cooper. Es definia a si mateix com el Gabin del Bronx, en referència al Jean Gabin de les pel·lícules anteriors a la Segona Guerra Mundial, de Renoir, de Carnet, del Duvié de *La belle époque*».

Aquesta és la seua primera característica, interpretar uns personatges pertanyents a classes populars, fora del marc habitual del Hollywood dels somnis i fent de precedent a la revolució que arribaria a la segona meitat dels 50 de mans de la generació de la televisió. La segona és una formació actoral amb els introductors del sistema de Konstantin Stanislavski, el que es coneixeria com el *mètode*, que també el converteix en un avançat al seu temps, una mena de precursor de Marlon Brando o Montgomery Clift. Encara n'hi ha una tercera, aquesta probablement encoratjada per la seua primerenca mort (abans de complir els quaranta), ja que els seus personatges inquietants, rebels i de classes populars remetien als rebels sense causa que encapçalaria James Dean a la segona meitat dels cinquanta.

Jacob Julius Garfinkle va nèixer a Manhattan, el 1913, en una modesta família de jueus russos que havien emigrat als EUA. El seu pare tenia un negoci de planxat de roba i la seua mare va morir, per les seqüeles del part del seu segon fill, quan ell només tenia set anys, i per això els dos germans van passar temporades amb diversos parents dels barris pobres de Brooklyn, Queens i el Bronx. Va ser un jove problemàtic, habitual de les colles de carrer i expulsat de l'escola en diverses ocasions. Va començar practicant la boxa, però una afecció cardíaca, diagnosticada precoçment, el va fer abandonar la pràctica d'aquell esport.

Els seus inicis en la interpretació van ser dins del teatre aficionat fins que va aconseguir incorporar-se a un dels grups d'avantguarda del teatre novaiorquès, *Group Theatre*, una companyia que pretenia expressar amb aquest nom la idea d'actuar com a col·lectiu i no com a estrelles individuals. Entre els seus membres hi havia el cineasta Elia Kazan i el dramaturg Clifford Odets.

El 1939 va signar un contracte de set anys amb la Warner, en les condicions del sistema d'estudis, però les seues relacions van ser tempestuoses perquè l'actor no estava conforme amb els papers que li oferien i reclamava històries i personatges de més importància dramàtica. El 1946, finalitzada la II Guerra Mundial, va decidir no renovar el seu contracte amb la Warner, un fet molt mal vist al Hollywood del moment. Una de les seues últimes pel·lícules amb l'estudi és un dels seus títols mítics, *El carter sempre crida dues vegades* (Tay Garnett, 1946).

A continuació va crear la seua pròpia productora, *Enterprise Productions*, amb la qual pretenia orientar la seua carrera en personatges de calat dramàtic, moltes vegades interpretant un personatge associat a la seua figura: un home de classe baixa que s'ha bregat al carrer i ha traspassat la frontera de la llei o la moral per triomfar, s'ha convertit en un canalla però que es redimirà en un últim gest de dignitat. Així és en els seus títols més importants: *Cos i ànima* (Robert Rossen, 1947), *Force of Evil* (Abraham L. Polonsky, 1948), *The Breaking Point* (Michael Curtiz, 1950) i *Va arribar fins el final* (John Berry, 1951), la seua darrera pel·lícula.

Va ser un home compromès amb diverses causes d'esquerreres, encara que mai no va militar al Partit Comunista i tampoc sembla que simpatitzés amb aquesta ideologia en concret. Tot i això, els seus plantejaments públics i el fet que hagués produït i protagonitzat pel·lícules de cineastes inclosos a les llistes negres —Robert Rossen, Abraham Polonsky i John Berry—, van fer que el 1951 fos cridat a declarar davant el *Comitè d'Activitats Antiamericanes*. Allí va negar haver pertangut al Partit Comunista, però va rebutjar donar noms. Això va fer que fos inclòs a les llistes negres i ja no va tornar a treballar al cinema, tornant al teatre. Va intentar trobar un acord que li permetés tornar a treballar al cinema, però li van exigir que denunciés la seua pròpia dona, Roberta Seidman, que sí que havia militat un temps al Partit Comunista, a la qual cosa es va negar. Moriria l'any següent, el 21 de maig del 1952, d'un infart.

UN CEL DE DONES

FENT XARXA

Teresa Badenes Morales de los Ríos

Una dona que viu l'Eliana amb intensitat

Conxa Delgado i Amo

Tothom la coneix. Si vas pel poble i veus una dona que no passa desapercebuda, amb uns cabells rossos que es mouen amb el vent i amb una "carxofa" (micròfon) roja a la mà, ja saps qui és.

Sempre preguntant, encuriosida per tot el que passa. No sé com ho fa, però s'assabenta de tot. No pot ser d'altra manera perquè Teresa és periodista de formació i, com veureu a continuació, de vida.

Va néixer a Caracas i allí va fer els seus estudis i es va llicenciar en Ciències de la Comunicació, especialitzant-se en Periodisme. Carrera que va elegir perquè ella era una "preguntona" d'ençà que va vindre al món. Tot l'interessava i l'interessa i ella a soletes es feia les preguntes que tota persona dedicada al periodisme s'ha de fer: Qui, què, com, on, quan i per què? I si no sabia la resposta ho preguntava. Tant és així que a l'institut dos professors de matemàtiques li posaren dos malnoms molt significatius: *Lengua de Oro* i *Cuentamelotodo*. Ja imaginem per què.

Va vindre al nostre país un estiu de l'any 1980, de vacances, i va conèixer al que seria el seu marit, Germán, del qual es va enamorar. Quan va tornar al 1981, uns dies abans que els tancs eixiren als carrers de València i uns tirs al Congrés dels Diputats feren trontollar el país, ja es va quedar. Compartint la por que totes i tots vam passar en eixos dies.

A partir d'ací va començar una carrera de tres anys per aconseguir que li reconegueren la seua llicenciatura en periodisme. En aquella època a l'estat espanyol començaven

algunes Universitats a impartir aquesta carrera: Pamplona, Barcelona i Canàries. Finalment, va aconseguir que el cosí de Juan José Millás li facilitara el carnet de la FUPE (Federació Unió de Periodistes d'Espanya) i amb ell a la mà va començar tot un periple per diversos mitjans de comunicació valencians on era difícil no entrar en forta contradicció entre les idees pròpies i allò que la línia del mitjà de comunicació creia que era la correcta. Així que no va ser un camí de roses. Però sí un camí que li va permetre aprendre molt. Així i tot, va arribar un dia en què l'acomiadaren. I... ara què?

Mentrestant, la família havia decidit instal·lar-se a l'Eliana per una raó fonamental. Teresa havia tingut una infantesa rodejada de verdor i natura. Era per a ella una necessitat vital obrir la finestra cada matí i veure verd i respirar profund. I amb criatures xicotetes... Començaren a llogar a l'Eliana un xalet a l'estiu, després l'estiu es va allargar a sis mesos i, finalment, s'instal·laren ací.

Quan es va quedar sense faena, Gustavo, el seu fill, havia estudiat Audiovisuals i Mariela, la seua filla, estava acabant Periodisme. Així que Germán els va proposar atrevir-se a muntar algun mitjà ací al poble. I, amb molt d'esforç, dedicació, il·lusió i passió ací està, ací continua Vivalleliana!, on podem assabentar-nos de tot -quasi tot, apunta Teresa- el que passa per aquest municipi o fora d'ell, si té alguna cosa a veure amb l'Eliana.

Això és perquè Teresa ho porta a la sang. No sap separar la seua vida del seu treball perquè oci i treball són per a ella una mateixa cosa.

I, com és evident, ella ha viscut moments molt emotius al poble. Moments que l'han fet vibrar perquè ho feia veient la gent feliç i emocionada. Recorda el moment de les eleccions de 2019, quan el PSOE va guanyar per majoria absoluta les eleccions municipals i ella va voler viure eixe moment des de dins de l'eufòria de la gent. Els somriures, les abraçades, els bots, l'alegria de la gent del poble que creu que una altra manera de governar és possible.

I també recorda amb emoció altres moments, però ho deixem córrer perquè no són tan alegres.

Ha estat un plaer enorme poder conèixer un poc més la Teresa. És una dona sàvia, a la que hem de cuidar tothom perquè pugui continuar informant-nos des de la llibertat de fer allò que vol i dir el que pensa.

Continua així, Teresa!

El Xalet de Camañes, ara La Casa Axis

L'Eliana ha construït la seua identitat patrimonial, durant dècades, a partir d'elements rurals i històrics d'origen agrícola: alqueries, séquies, antics masos i masies, molins, restes hidràuliques o habitatges tradicionals vinculats a l'horta. Aquest patrimoni, encara que sovint fragmentat, ha sigut percebut com l'únic legítim, el que connecta amb el passat preurbanístic del municipi. No obstant això, l'expansió residencial de mitjan segle XX va generar una altra capa patrimonial que ara comença a reivindicar-se: el xalet.

En aquest escenari, «el xalet de Camañes» (nom col·loquial conegut popularment per la gent del poble) —projectat per l'arquitecte valencià **Pascual Genovés** i dissenyat per **Antonio Segura** a mitjans dels anys setanta, per encàrrec del seu primer propietari el constructor i promotor **Miguel Camañes**— emergeix com una peça clau per ampliar la mirada sobre què és patrimoni a l'Eliana. Lluny de ser un simple habitatge d'urbanització, representa un cas excepcional dins l'imaginari *space age*, amb un llenguatge formal que s'allunya del model serià i ortogonal dels xalets convencionals, fent-lo un habitatge únic i d'avantguarda a l'Eliana i a tot el nostre territori.

Mentre que la majoria de residències del creixement urbà van apostar per estètiques funcionals, imitacions rurals o solucions repetitives de mercat, Genovés i Segura, junt a Camañes, optarem per l'experimentació geomètrica, els volums corbs, els finestrals continus i una integració paisatgística que trencava amb la simetria clàssica del xalet valencià. La piscina interior, el saló en doble altura o els detalls ceràmics i orgànics defineixen un espai domèstic que es volia futur, luxe i identitat.

El xalet, que durant dècades va ser un referent silenciós però conegut al poble, qui no desitjava entrar dins del xalet de Camañes? O participar en alguna de les seues festes privades?, va passar a l'escenari internacional quan va aparèixer en la sèrie **Black Mirror** de *Netflix*, fet que el va viralitzar i convertir-lo en icona visual del retrofuturisme valencià. Aquest impuls mediàtic va fer que s'identificara no només com una extravagància local, sinó com una arquitectura amb valor cultural i estètic propi.

Actualment, l'immoble és propietat de l'artista internacional **Felipe Pantone**, que l'ha rebatejat com a **Casa Axis** i l'ha posat en valor com a espai creatiu i peça arquitectònica de referència, ja no sols al territori valencià, sinó internacionalment. La seua aposta no sols garanteix la conservació de l'edifici, sinó que l'ha recontextualitzat dins del discurs contemporani sobre patrimoni modern.

Aquest patrimoni dels anys setanta no pot entendre's com a oposició al patrimoni històric tradicional, sinó com a continuïtat en la construcció de memòria local. Si les masies o els masos expliquen l'Eliana agrícola, el xalet de

Camañes explica l'Eliana residencial, però des de la seua versió més avançada, creativa i singular. És memòria d'una altra etapa: la del prestigi arquitectònic domèstic, la nova classe mitjana-alta i la cultura visual de la modernitat tardofranquista.

Tanmateix, la major part de xalets del municipi no disposen d'un valor arquitectònic intrínsec; són reproduccions seriades sense personalitat patrimonial, però ens podem trobar autèntics tresors arquitectònics. El que fa únic el xalet de Camañes és precisament la seua capacitat d'escapar d'eixe estàndard. Mentre molts xalets han envellit com a mer parc immobiliari, aquesta obra es revela com a document material d'un temps que es va imaginar el futur des del disseny residencial.

Per això, comparar-lo amb el patrimoni rural antic no hauria de conduir a una jerarquia, sinó a una lectura cronològica: allò que abans eren les masies, hui poden ser-ho architectures modernes excepcionals. L'Eliana no pot limitar la seua memòria a allò previ a l'expansió urbana; també ha d'incorporar allò que conta la transformació del municipi en referent residencial del segle XX.

Reivindicar el xalet de Camañes, ara Casa Axis, com altres xalets, com a patrimoni no és només preservar una casa bonica: és reconèixer que la identitat col·lectiva també s'ha construït amb formigó corbat, piscines interiors, futurismes domèstics i imaginació arquitectònica. I que, igual com un molí, una torre o una masia mereixen respecte, també un exemple únic de modernitat pot —i ha de— formar part del relat patrimonial de l'Eliana.

Jove (re)apropiació de la cançó popular

La complexa i plural riquesa musical d'arrel popular té entre músics joves de diferents latituds un estudiant interès per la seua recuperació i qualificada relectura de les bases instrumentals. Incorporant, a més, nous continguts culturals en les lletres.

Amb el feminisme unitari enriquint les seues lletres, **As Fillas de Casandra** incorporen les melodies tradicionals gallegues amb una potent percussió i suport de bases electròniques. També l'asturià **Rodrigo Cuevas**, al que agrada dir-se agitador folklòric i artista total, utilitza la seua brillant formació musical per a rondar a la cançó tradicional amb altres gèneres, incorporant la sensualitat i la crítica social als seus espectacles. Des de Pedreguer, **Sandra Monfort**, amb la dolça sensibilitat de la Marina cerca en les arrels de la seua "pàtria dolça i maca" una forma d'expressió musical amb vigorosos codis contemporanis, que li han atorgat ja diversos premis. **La Maria**, amb una

ment la llista és llarga, com ho és la diversitat d'origen. Em sorprèn l'atreviment de **The Penguins** i les seues versions reggae de *Puf, el Drac Màgic* o *Sol solet*. I sé de moltes escoles en les quals el ball i els riures dels nens i nenes estan garantits amb aquestes versions. Veig als adolescents fer rítmics moviments al toc del pandero amb la cançó d'**Alana**, *Cantares de Camariñas*. Cal aturar-se amb **Sanguijuelas del Guadiana**, un grup amb origen en Casas de Don Pedro (Badajoz) amb un àlbum publicat en 2025, titulat *Revolá*, amb referències a l'arrelament rural i al viatge de l'emigrant. En fi, no oblide a **Alosa**, un duet format en el prestigiós Taller de Músics de Barcelona, amb una original recuperació de l'*Aserejé*. Pararem esment a **La Xica**, fundadora de Maluks i ara amb una recent presentació

LA XICA - Marina Bolea

de produccions pròpies de molta qualitat. Des del sud **Judeline**, amb arrels en la música andalusí i una relectura del flamenc, produeix amb **Yerai Cortés** *Un puente por la Bahía*. I deixa per al final, la meua particular guinda musical: Si segurament el disc

LA MARIA - María Bertomeu

extraordinària veu combina magistralment elements del flamenc, arrels populars valencianes com el cant d'estil, estructures havaneres o la chacarera, sense rebutjar la guitarra elèctrica més rockera. Amb una extraordinària qualitat i diversos premis, entre ells un Goya a la millor cançó original, la catalana **Maria Arnal**, és un bell exemple de l'atrevida combinació entre les arrels populars més profundes i l'electrònica més innovadora. A Euskadi el trio **Mirua** posa a la gent a ballar amb l'euskera en la gola i el pop electrònic en els altaveus. Amb dos àlbums ja gravats, no abandonen el pandero i la trikitixa, aquest petit acordió diatònic de botons.

En fi, la fusió musical d'estils i tradicions, combinant cultures sense oblidar la pròpia identitat cultural, no és una cosa nova en la història de la música. El que em sembla admirable, en l'actual context social, econòmic i cultural d'estandardització, simplificació, superficialitat i mercantilització, és l'aposta coherent d'un grup de músics joves que, com veieu, apareixen per tots els racons de l'Estat Espanyol i amb una extraordinària formació acadèmica ens regalen una producció musical amb memòria, compromís i sobrada creativitat per a generar produccions originals. Afortunada-

Alenar va ser una de les millors gravacions de Maria de la Mar Bonet, la versió que ara interpreta la mallorquina **Maria Hein** és un bell exemple del respecte i reconeixement de les essències musicals de la tradició popular per a mostrar evolucions, innovacions i propostes futuristes de molta potència. Finalment, que siga el lector o la lectora qui fique paraules al *Mediterrani* de **María José Lergo**.

Memòria i Reflexions de la Plàstica Valenciana en el Viatge de Transició

Reyes Belvis

Ens centrem en un temps en què la ciutat de València va ser protagonista en convertir-se en capital de l'avantguarda figurativa i de l'abstracció (1964–1976), va ser un moment on l'art respon d'una forma cultural combativa fins a aquest moment sense precedents, com a resposta a un gran aparell de propaganda política que la dictadura tractava de difondre al món volent donar una imatge de modernitat i pacificació que estava molt lluny de la realitat del moment històric.

El dictador (1975)
Rafael Calduch. Col·lecció Martínez Guerricabeitia

EQUIP CRÒNICA - Aquelarre, 1 969

L'arc del triomf (1971) Serigrafia. Manuel Boix

La resposta cultural va ser un moviment actiu, una resposta a través de l'art a una operació de manipulació informativa, una resposta a un aparell polític de propaganda que va tenir el nom de celebració, «XXV años de Paz».

Entorn de 1964, es van crear diferents grups artístics que es convertirien en referència de l'art polític, la idea de col·lectivitat es va tornar com a resposta renovadora en un context de lluita interna contra el franquisme, les noves fórmules de cooperació entre artistes es convertirien en eines de canvi, tot alimentat per un incipient procés de transició a la democràcia, fins i tot no viscuda però sí esperada.

De nou València, es posava al capdavant en el model de transformació social i cultural, aires renovadors que emulaven a aquells anys de la Segona República, on València es col·locava a l'avantguarda cultural artística.

Van ser diversos col·lectius els que van gestionar aquesta maniobra sense precedents, entre els quals, Estampa Popular, Equip Crònica, Equip Realitat.

Estampa Popular, fou potser un dels grups més antics, format a la fi dels anys 50, Antonio Saura i Rafael Ibarrola en van ser alguns dels primers membres juntament amb una gran pedrera d'artistes, va ser un fenomen complex i la seua activitat cal entendre-la en el context de l'inici dels primers moviments polítics antifrancquistes, per això van apostar per un art comprensible amb una preferència realista i per la tècnica del gravat per a poder plasmar la seua crítica d'una manera més comprensible.

Equip Realitat, format entre altres per Joan Cardells i Jorge Ballester, començaria en 1966, formant part d'un movi-

ment de figuració crítica amb estètica pop, el seu treball artístic va ser compromès en la situació política que es vivia.

Alguns dels seus integrants, com altres membres de diferents grups, es van conèixer a l'Escola de Belles Arts de València als anys 60, també va ser a la Universitat on coneixerien els membres d'Estampa Popular, precursors al seu torn d'aquest corrent que acabaria dividint-se en **Equip Crònica i Equip Realitat**.

Tots ells van destacar per les seues icones artístiques, per l'estètica del pop i els seus colors vibrants, per la seua intenció de provocació i reflexió a partir de la imatge directa.

EQUIP REALITAT-Reina per un dia II (1969) Col·lecció Ignacio Agraït

Dins de totes aquestes iniciatives de grups artístics com a resposta, en aquella València de ressorgiments cooperatius artístics, destacarem la creació de la triada valenciana conformada per **Manuel Boix, Artur Heras i Rafael Armengol**, artistes que es van conèixer sent estudiants de Belles Arts i que van renovar el panorama artístic d'aquests anys camí de la transició, els seus treballs van ser en col·lectivitat però també individuals aconseguint reforçar el missatge polític cultural.

Amb una tremenda obra compromesa que avui dia, a la València del segle XXI, continua activa, potser avui encara més reivindicativa, si això és possible, que llavors, perpetuant la idea que l'art és la resposta al moment històric viscut.

Van iniciar un nou Realisme utilitzant recursos formals del pop per a estructurar obres molt elaborades intel·lectualment i de gran força crítica.

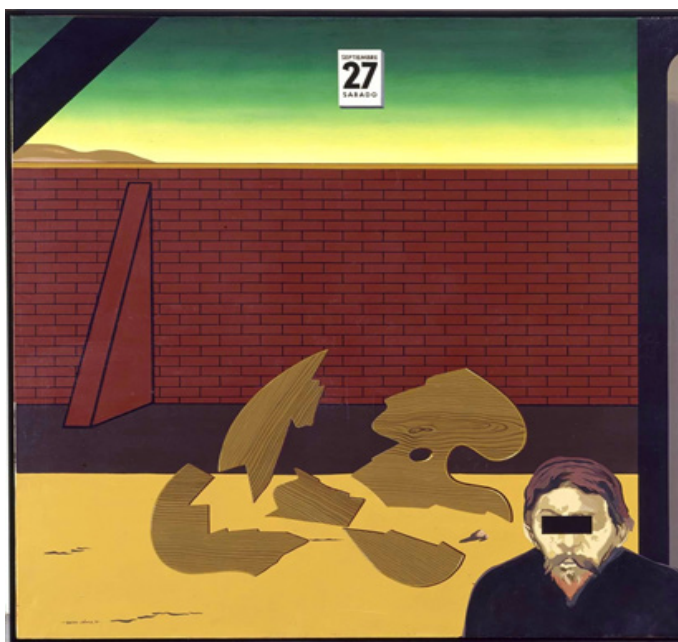
Cal destacar també el paper de les llibreries i editorials independents valencianes com a espais col·lectius de difusió i debat crític i intel·lectual així com l'acostament als discursos feministes.

En el panorama artístic plàstic, fora del discurs oficial, serien molts els artistes i menys les artistes els i les que van tractar de generar discursos i llenguatges artístics que generaren dialèctiques per a intentar posar en crisi l'ordre polític, social i artístic imposat pel règim franquista.

Un temps delimitat en un espai geogràfic com va ser la València dels últims temps del règim imposat on arribar a l'esperança de la transició democràtica es convertiria en una plasmació d'un moment històric d'especial ebullició creativa i combativa, l'Art es va utilitzar com a resposta mediàtica al final d'un gran túnel, amb la ferma idea dels nous aires de llibertat que ja apuntaven.

Tertúlia a casa de Fuster (1970)
D'esquerra a dreta: Artur Heras, Manuel Boix, Joan Fuster i Rafael Armengol

Variacions sobre un paredó (1975-1976). Aquesta sèrie sorgí al setembre de 1975 quan Franco va ordenar afusellar cinc joves. És format per deu teles de 140x140cm en les quals es repeteix un mateix sistema iconogràfic: un mur, una figura amb els ulls tapats per un rectangle negre, un full de calendari amb la data de l'afusellament i una franja negra a l'angle superior esquerre. Els murs i les figures es van triar entre la iconografia de l'art d'avantguarda.

EQUIP CRÒNICA - L'obra «Pim-Pam-Pop» suposà el reconeixement internacional de l'Equip Crònica. Ací, uns soldats, davant un fons inspirat el l'obra de Lichtenstein destrossen les flors de Warhol. Mostra la repulsa de l'Equip Crònica a la duresa de les càrregues policials durant les revoltes estudiantils del maig del 68 i, alhora, la repressió de les llibertats que en aquells anys tenallaren molts països.

EL RACÓ DE LA FORMIGA

La formiga i la tardor

Víctor Iñúrrria

La Formiga, col·laboradora habitual d'aquest racó, ara està bastant "Descol·locada", perquè estant a mitjan novembre, no acaben de baixar les temperatures ambient, i es pregunta:

Serà veritat això que diuen de que la Tardor és la Primavera de l'Hivern, i enguany no vol deixar-lo passar ?

Sembla que no és la primera vegada que això mateix passa, perquè l'any 2019, el seu amic Víctor Iñúrrria, ja li va oferir un Poema, que d'alguna manera parlava d'això, i conseqüentment ha volgut compartir-lo amb tothom.

Qui més sàpia, que més diga !!!

TARDOR, PRIMAVERA DE L'HIVERN

*En el bosc de la vida,
aquell arbre em va ensenyar,
que, en perdre ses velles fulles,
quan la Tardor va arribar,
deixava lliure un camí
a totes les seues branques,
perquè pogueren florir
en vindre la Primavera.*

*També em volgué contar,
que mai no s'ha de plorar
per les seues branques nues,
perquè no haurem de dubtar,
que cadascú, en son camí,
és també la Primavera
del temps que encara ens espera,
caminant cap al Destí.*

*La Tardor és Primavera
dels nous dies de l'Hivern,
que pinta amb la seua paleta
de rojos i de marrons,
les valls i els seus racons,
abans que la neu cobrisca,
de blanc la Terra sencera.*

*Les flors de la Primavera,
els tòrrids rigors d'Estiu,
el fred mantell de l'Hivern,
tot és seguir una senda,
que la vida ens va marcant,
vivint anys darrere d'anys,
la sempiterna alternança,
que hui ens ofereix la Tardor.*

© Víctor Iñúrrria (23-09-2019)

COSES DEL NOSTRE POBLE

EL bolo de garrofera

Vicent Rubio (Cronista de l'Elia) i Janto Gil

L'Elia no és terra de bolets, encara que diuen els vells que, fa temps, quan les urbanitzacions eren boscos, algun que un altre revolló es podia trobar.

No en tenim pebrassos, però sí garroferes — per desgràcia cada volta més escasses — i en elles creix, adherit al tronc, un fong conegut com a **bolo de garrofera**.

És molt apreciat i fàcil de distingir pel seu color groc taronja.

Quan algú en troba un per casualitat (*no creixen cada any, necessiten una climatologia especial*) s'ho calla, no siga que un altre l'agarre abans que ell.

La seua carn és molt suau i saborosa assemblant-se al pollastre, per això se'l coneix també com *pollastre del bosc*. Es pot cuinar fet a tires sofregit amb alls i afegint-li tomata.

LA POLTRONA DE LLEGIR

Lorena Barroso (Club de lectura l'Elia)

"El tiempo de los caballos blancos"

Autor: Ibrahim Nasrallah- Editorial Universo de letras, tapa tova i, a demanda, Editorial Verbum.

Tot i que encara no és traduït a la nostra llengua considere que el moment és propici per recomanar *El tiempo de los caballos blancos* d'Ibrahim Nasrallah, una epopeia palestina la lectura de la qual és tot un acte de consciència històrica. Una història de despulla i resistència del poble palestí. Ha estat molt ben acollida pels bibliòfils i les bibliòfiles del club per poder conèixer la història d'aquest poble des de temps otomans. Imprescindible.

ESPAI BIBLIOTECA Equip biblioteca

Temps de tardor i lectures

Estos mesos reprenem les activitats habituals i estrenem coordinadores dels clubs de lectura infantil i juvenil. Marta Pellicer i Carol Salvador, respectivament. Si encara no formeu part d'un club de lectura, vos agrada llegir, compartir i fer amistats, vos els recomanem. Llegim en castellà i en valencià, sobretot novel·la, però si sou lectors/es de còmics, animeu-vos. Busquem gent per a fer un nou grup de lectura de còmics

Seguim amb els tallers del Club del dimarts. Acabat el d'enquadernació, donem pas al de disfresses per a festejar la Nit de les Ànimes amb l'objectiu de donar a conèixer la tradició valenciana al voltant de la por. Contes, llegendes, espantacriatures, gegants, bruixes, tots i totes s'amaguen als llibres de la biblioteca. En la guia de lectura teniu informació.

Enguany la campanya Espanta la Por de l'ETNO (Museu d'Etnografia) busca respostes a la pregunta I tu, de què tens por?, adreçada a les pors adultes relacionades amb el què escoltem als mitjans de comunicació, com ara la ràdio o la televisió.

Envieu-nos respostes. Sortejaurem calendaris 2026 d'Espanta la Por.

També podeu dir-nos amb què vos espantaven de menuts. Potser trobarem monstres desconeguts!

Seguiu-nos a les xarxes per a estar al dia: <https://www.leliana.es/es/pagina/somos-biblioteca> - <https://www.instagram.com/biblioeliana/?hl=es> - <https://www.pinterest.es/biblioeliana/> - <https://twitter.com/biblioeliana>

MAGISTRA DIXIT

Quan jo vaig començar a escriure, no em plantejava si era home o dona, van ser els altres els qui, a poc a poc, em van anar recordant que jo era una dona.

Montserrat Roig

VIVÈNCIES I RUTES CULTURALS VALENCIANES

El Parc Natural del Penyagolosa – Vistabella del Maestrat

Text i fotografies: *Vicent Julià Vives*

Un dels llocs del País Valencià per visitar especialment a la tardor, és Vistabella del Maestrat. Població ubicada al ple massís del Penyagolosa a la comarca de l'Alt Maestrat. Compta amb 261 habitants i és el municipi a més altura de les terres valencianes. (1.249 msnm.) Dista 142 km. de L'Eliana per la CV-170.

Més del 80% de la seua extensió es troba cobert de boscos, a causa de la seua àmplia varietat de diversitat d'hàbitats, pinars, boscos mixtos, zones de sòl àcid i calcari. Les condicions climàtiques es barregen: influències mediterrànies i també trets més continentals, cosa que afavoreix diversitat vegetal i de fauna.

Al poble hi ha molts monuments històrics per a visitar com l'Església Parroquial de l'Assumpció de la Mare de Déu, s. XVII, les ermites de La Nostra Senyora de Loreto, S.XVI, Sant Bartomeu de Boi, s.XIV i la de Sant Antoni. També el castell, la muralla medieval o el safareig públic. El Portal de Sant Roc o el Portal del Forn, que són accessos tradicionals al nucli urbà medieval.

Per estar el poble a gran altitud es pot gaudir de miradors i estupendes vistes panoràmiques.

Cal destacar el Santuari de Sant Joan del Penyagolosa, del segle XVI. Allí se celebren a l'abril i al maig múltiples rogatives i romeries dels pobles del seu entorn, destacant la rogativa medieval dels Peregrins de les Useres, que data del segle XIV, cada darrer divendres i dissabte del mes d'abril.

A la zona es troben quantitat de cases cases rurals i restaurants que ofereixen els plats típics del Maestrat

Per a més informació: <https://www.comunitatvalenciana.com/va/castello-castellon/vistabella-del-maestrat/oficines-de-turisme/tourist-info-vistabella-del-maestrat>

SANTUARI SANT JOAN DE PENYAGOLOSA

PARC NATURAL DEL PENYAGOLOSA

Geogràficament és un massís muntanyós que fa de punt de trobada entre el Sistema Ibèric i la serralada Costero-Catalana.

Va ser declarat Parc Natural a l'any 2006. Té una superfície de 1.094,45 hectàrees i comprenen els municipis de Vistabella del Maestrat, Xodos i Villahermosa del Río.

La vegetació varia segons l'altitud, el tipus de substrat (calís o silici) i l'exposició. Alguns elements destacats: carrasques, alzines, roure reboll o valencià, pinars i savinars vermells i negrals. En zones humides o barrancs: teix, grèvol, til·ler, aurons, pomeres silvestres, així com una gran varietat de plantes, moltes d'elles aromàtiques, com la sàlvia, espígol, farigola i rabet de gat, i altres.

Espècies d'interès com la papallona Apol·lo i la campaneta d'hivern o liri de neu.

La fauna és molt rica, amb espècies de la muntanya mediterrània i amb ambients més frescos/eurosiberians. Mamífers: cabra salvatge, cabirol, gat salvatge, teixó, genet. Aus: àguila reial, àguila cuabarrada, voltors lleonats, àguila serpera; espècies associades a penyals i forestals. També hi ha abellerol europeu nidificant, pic pica pins i picot reial.

Hi ha una àmplia varietat de bolets tant comestibles com tòxics que es crien al seu territori, a la primavera i a la tardor, per citar els comestibles: ceps de diverses espècies, rossinyols, rovellons, camagrocs, llanegues negres i blanques, xampinyó, trompetes de la mort, bolets de card. Cal tenir en compte que només es poden recol·lectar bolets a zona de *Monte Público*, amb les limitacions que marquen les normes.

Pujar al Pic Penyagolosa (1.814 m), el punt més alt de les terres valencianes, és una experiència notable si us agrada l'esport de muntanya.

PIC PENYAGOLOSA

En resum, un lloc on gaudir de la natura, el paisatge i la diversitat ecològica.

La llima de la discòrdia

Text, Vicen Córcoles Dibuix, Joana Galdón

Arran del barranc de Mandor, passejant pel camí que indica una ruta senderista, podem veure diferents xalets que miren cap a la via del tren i a una extensa pinada, enfront d'aquests. Formen part d'una urbanització que anomenem Montesol, la primera que va fer créixer el poble de l'Eliana, amb persones provinents, majoritàriament, de València i que feren d'aquest indret la seua segona residència.

Un dels terrenys a la venda, no molt gran hem de dir, va ser adquirit per Federico i la seua dona, Pepica, un matrimoni sense fills. Federico era un home ja entrat en anys, però que conservava la vitalitat d'un jove de vint. Ell i Pepica venien cada divendres de vesprada en el trenet i baixaven en l'abaixador de Montesol; diumenge a la nit, tornaven a València.

La seua il·lusió era construir-se una caseta on passar a viure quan Federico es jubilara i, amb eixa idea, contractaren alguns obrers per a iniciar la construcció de l'habitatge, d'una sola planta. Després vingué la basseta, on remullar-se a l'estiu i el paeller, on Pepica feia bones paelles. Prompte plantaren geranis, margarides i algun taronger. En la parcel·la ja hi havia una llimera que els donava gran quantitat de llimes, d'allò més oloroses.

La seua parcel·la limitava amb una altra prou més gran, la qual, en passar uns mesos, va ser adquirida per un matrimoni prou presumptuós que presumia de ser propietari d'alguns pisos a València i d'una fàbrica amb molts treballadors. I rics devien ser, sí, perquè en un tres i no res construïren un xalet de dos plantes, amb gran portalada, terrasses i una torreta mirador, coronada amb una bola de ceràmica blava. Gran piscina i un jardí preciós.

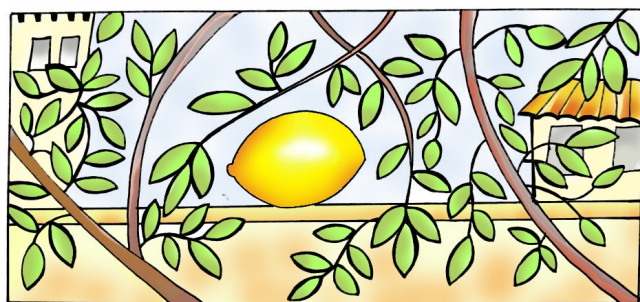
La relació dels dos matrimonis no va ser bona des del principi. A Federico li feia nosa l'aire de grandesa dels veïns, i als rics els molestava la modèstia de Federico i Pepica. Així que, si bé al principi intentaren tenir una discreta relació, amb el pas del temps, aquesta anà fent-se agra, fins a arribar a negar-se els bons dies.

I en allò estaven quan la llimera de Federico començà a donar més i més llimes.

Tan a prop estava de la tanca dels veïns, que algunes branques anaven a parar al seu jardí. Els rics no protestaven de la invasió perquè podien proveir-se de les llimes que hi penjaven, i per això, no reclamaven a Federico que podara les branques. A Federico li sentava fatal que els veïns s'aprofitaren dels seus fruits, però com que s'estalviava la feina de podar la llimera, havia de consentir que les llimes a l'altra banda, que no arribava a agafar amb la

mà, foren a parar al rebost del veí. Per eixa raó, Federico, a les nits, sense fer soroll i a les fosques, intentava forçar el creixement de les branques per tal d'evitar que s'enfilaren cap a l'altra propietat, evitant que les llimes sobrepassaren la tanca.

La cosa pareixia anar tal com Federico volia, deixant els veïns sense la collita de llimes a la qual s'havien acostumat; poca, però regalada. Fins que un matí, els dos homes coincidiren en el mur mitger, que per no ser molt alt, els deixava entreveure's. I sobre la tanca, van detectar la presència d'una llima, la qual es mantenia en equilibri sobre la tanca. Ni per a tu, ni per a mi: al bell mig. Els dos estiraren alhora el braç per tal d'agafar-la, però s'aturaren al mateix temps, reptant-se amb la mirada mentre dubtaven a qui pertanyia la llima.

Restaren immòbils una bona estona, ara mirant la llima, ara mirant el veí, com dos pistolers del Far West a punt de disparar.

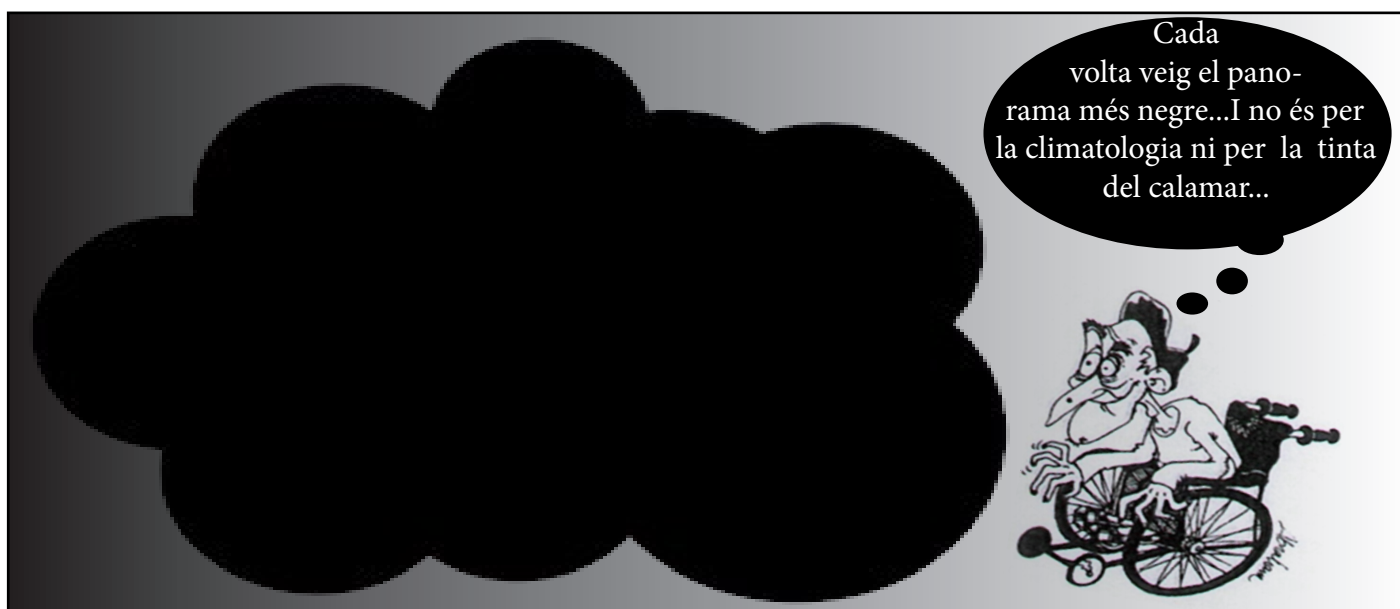
Així estaven tots dos quan, de sobte, una forta rialla els va sorprendre. Pepica, que els havia espilat des de la finestra de la cuina que donava a la llimera, no podia parar de riure en veure els dos homes en aquesta actitud reptadora. Immediatament, la veïna, des de la balconada del seu xalet, esclatà també en una forta rialla, fent cor amb Pepica.

Els dos homes es quedaren quietes, enfurrunyats al principi, però a poc a poc, començaren també a riure's, sentint que s'estaven comportant com a dos sers ridículs i sense trellat.

Els quatre reien amb ganes, i de tanta rialla, acabaren fins i tot plorant.

D'aquella manera acabà l'enemistat entre els matrimonis i el diumenge següent tots quatre ho celebraren amb la saborósissima paella de pollastre i conill que va cuinar Pepica. I amb el bon vi, caríssim per cert, que van portar el veïns.

I és que no hi ha res que no arregle una bona paella!

LES NOSTRES PARAULES

OMPLIR

Pasqu Martínez

Sentint cada volta més a molta gent que utilitza l'adjectiu **ple/plena** com a verb en substitució del correcte omplir, me ve a la memòria aquell programa de ràdio "De dalt a baix", i aquella frase: *No es diu... cal dir... M'ho copie: No es diu he plenat la piscina, cal dir he omplir la piscina.*

Perquè eixa confusió: sabem que l'única forma usada en valencià tradicional és omplir, per contra "plenar" és una creació recent pot ser per un calc del castellà *llenar*.

La forma "plenar" està inserint-se en la parla d'alguns i algunes joves (i no tan joves), tant de valencianoparlants per via familiar com dels/de les que han après esta llengua en l'escola o en el carrer. És un calc innecessari és una forma estranya a la nostra llengua que devem evitar.

Hem d'usar omplir com a verb i ple/plena com adjectiu.

He omplit la botella. Si la mires bé la voràs plena. // L'autobús està ple. En la parada del centre s'ha omplit. // Omplirem els carrers de Castelló al crit de "Magdalena, festa plena" // Ja m'he omplit. No puc menjar ni una cullerada més, estic ple. // Òmpliga/ Reòmpliga el formulari.

Els diccionaris registren també la forma "emplenar", encara que remeten a "omplir". El DCVB in-

dica que és -paraula viva- en el Rosselló, Conflent, Cerdanya, Empordà, etc. En el llenguatge administratiu solen usar-se les dos formes indistintament, "Empleneu el formulari", o "Òmpliga l'imprés". Això sí, els formularis s'omplim o s'emplenen.

CEL OBERT Tardor 2025 - EDITA: Centre d'Estudis Locals de l'Eliana (CEL) - CIF: G-97 358 113

centrestudislocalsleliana@gmail.com - www.celdeleliana.com - www.celdeleliana.com/2025tardor - Tel. 678 57 80 17

CONSELL DE REDACCIÓ, Rafa Desco, Conxa Delgado, Pasqu Martínez, Robert Fuster, Janto Gil.

COL-LABOREN: Reyes Belvis, Jaume Martínez, Pedro Uris, Lorena Barroso, Vicent Julià, Biblioteca Municipal, Víctor Iñurria, Vicent Rubio, Vicen Córcoles, Joana Galdón, J. Enrique Martínez.

ASSESSORS LINGÜÍSTICS: Robert Fuster - Pasqu Martínez

Maqueta edició paper, Janto Gil - Maqueta edició digital, Robert Fuster - Coordina, Janto Gil

Si voleu participar, proposar o ser membres del CEL, només heu de posar-vos en contacte: centrestudislocalsleliana@gmail.com - tel: 678 57 80 17